

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 2-son

VOLUME 5 / ISSUE 2 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.2.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Jurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas’ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri, Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnom

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 28.04.2025-yilda bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 15,8
Adadi: 100. Buyurtma: № 84.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS’UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY’ATI A’ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Шарипов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев,
К. Абдувалиева, Й. Махмудов,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
28.04.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 15,8. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 84.

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 28.04.2025.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 15,8.

Units: 100. Order: № 84.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimkhonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Akhmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Kh. Khayitov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Kholboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Rakhmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 8 **ALIYEV ILHOMJON MUROD O'G'LI**
Sun'iy intellekt texnologiyalarini O'zbekiston Respublikasi adliya organlari faoliyatiga tatbiq etish

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 17 **RUSTAMBEKOV ISLAMBEK RUSTAMBEKOVICH, GULYAMOV SAID SAIDAXRAROVICH**
Zamonaviy kiberkorupsiya: tushunchasi, muammolari va Markaziy Osiyo hududida unga qarshi kurashish choralari
- 30 **JUMAG'ULOV ALISHER ERNAPASOVICH**
Sukuk: yangi huquqiy institutga tarixiy nazar
- 38 **INOYATOV NODIRBEK XAYITBOY O'G'LI**
Sun'iy intellekt va avtonom transport vositalari: raqamli davrda huquq subyektiligi masalalari
- 47 **KAN YEKATERINA EDUARDOVNA**
Sog'liqni saqlash sohasida sun'iy intellektni joriy etishdagi normativ to'siqlar
- 55 **SAIDOV BOBUR BAXROMJONOVICH**
Metaolamlarni huquqiy tartibga solish: virtual dunyoda yurisdiksiya va intellektual mulkni himoya qilish masalalari
- 81 **NABIRAYEVA ZARNIGOR AKMALOVNA**
AQShda robot-maslahatchilar faoliyatini tartibga solish xususiyatlari
- 91 **NURULLAYEV UMIDBEK XUDAYBERDIYEVICH**
O'zbekiston va xorijiy davlatlar qonunchiligida axborot vositachisining huquqiy maqomi masalalari

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI.
HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 101 **ABDULLAYEVA RISOLAT SUNNATOVNA**
Chet el fuqarolari bilan nikohni qayd etish masalalari va bu boradagi xalqaro qonunchilik asoslari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 111 **ABDUSAMADOVA ZARINA SHOBIDDIN QIZI**
Xorijiy mamlakatlarda yer servitutining turlari va ularning huquqiy tabiati
- 125 **TURDIYEV BOBIR SOBIROVICH**
Atrof-muhitga oid qarorlar qabul qilishda jamoatchilik ishtiroki: xalqaro standartlar va xorij tajribasi

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 141 **RAXMANOV SHUXRAT NAIMOVICH**
Xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqining umumiy xalqaro huquq tizimidagi o'ri: nazariy-metodologik yondashuvlar

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

- 150 **NOSIROVA MARJONA NEGMAT QIZI**
Inson huquqlarini himoya qilishda nodavlat notijorat tashkilotlari ishtiroki tushunchasi va tavsifi

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH.
PROBATSIIYA FAOLIYATI

- 161 **XO'JAMBERDIYEV FARRUX KOMILOVICH**
Jamoat xavfsizligini ta'minlashni takomillashtirish: Turkiya tajribasi va O'zbekiston uchun istiqbollar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

8 АЛИЕВ ИЛХОМЖОН МУРОД УГЛИ

Внедрение технологий искусственного интеллекта в деятельность органов юстиции
Республики Узбекистан

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО.
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

17 РУСТАМБЕКОВ ИСЛАМБЕК РУСТАМБЕКОВИЧ, ГУЛЯМОВ САИД САИДАХРАРОВИЧ

Современная киберкоррупция: понятие, проблемы и пути противодействия
в Центральноазиатском регионе

30 ЖУМАГУЛОВ АЛИШЕР ЭРНАПАСОВИЧ

Сукук: исторический взгляд на новый правовой институт

38 ИНОЯТОВ НОДИРБЕК ХАЙИТБОЙ УГЛИ

Искусственный интеллект и автономные транспортные средства: вопросы правовой
субъектности в цифровую эпоху

47 КАН ЕКАТЕРИНА ЭДУАРДОВНА

Нормативные барьеры внедрения искусственного интеллекта в здравоохранении

55 САИДОВ БОБУР БАХРОМЖОНОВИЧ

Правовое регулирование метавселенных: вопросы юрисдикции и защиты интеллектуальной
собственности в виртуальных мирах

81 НАБИРАЕВА ЗАРНИГОР АКМАЛОВНА

Особенности регулирования деятельности роботов-консультантов в США

91 НУРУЛЛАЕВ УМИДБЕК ХУДАЙБЕРДИЕВИЧ

Правовой статус информационного посредника в законодательстве Узбекистана и зарубежных стран

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

101 АБДУЛЛАЕВА РИСОЛАТ СУННАТОВНА

Вопросы регистрации браков с иностранными гражданами и международно-правовые основы
в этой сфере

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

111 АБДУСАМАДОВА ЗАРИНА ШОБИДДИН КИЗИ

Типы сервитутов в зарубежных странах и их правовая природа

125 ТУРДИЕВ БОБИР СОБИРОВИЧ

Участие общественности в принятии решений, касающихся окружающей среды:
международные стандарты и зарубежный опыт

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

141 РАХМАНОВ ШУХРАТ НАИМОВИЧ

Место дипломатического права международных организаций в системе международного права:
теоретико-методологические подходы

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

150 НОСИРОВА МАРЖОНА НЕГМАТ КИЗИ

Понятие и характеристика участия некоммерческих негосударственных организаций
в защите прав человека

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

161 ХУЖАМБЕРДИЕВ ФАРРУХ КОМИЛОВИЧ

Совершенствование обеспечения общественной безопасности: опыт Турции и перспективы для
Узбекистана

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

- 8 **ALIEV ILKHOMJON MUROD UGLI**
Implementation of artificial intelligence technologies in the activities of the justice authorities of the Republic of Uzbekistan

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 17 **RUSTAMBEKOV ISLAMBEK RUSTAMBEKOVICH, GULYAMOV SAID SAIDAKHRAROVICH**
Modern cybercorruption: concept, challenges, and countermeasures in the Central Asian region
- 30 **JUMAGULOV ALISHER ERNAPASOVICH**
Sukuk: a historical view of the new legal institution
- 38 **INOYATOV NODIRBEK KHAYITBOY UGLI**
Artificial intelligence and autonomous vehicles: issues of legal subjectivity in the digital era
- 47 **KAN EKATERINA EDUARDOVNA**
Regulatory barriers to the implementation of artificial intelligence in healthcare
- 55 **SAIDOV BOBUR BAKHROMJONOVICH**
Legal regulation of metaverses: issues of jurisdiction and intellectual property protection in virtual worlds
- 81 **NABIRAYEVA ZARNIGOR AKMALOVNA**
Features of regulating robo-advisors in the USA
- 91 **NURULLAEV UMIDBEK KHUDAYBERDIYEVICH**
Issues of the legal status of an information intermediary in the legislation of Uzbekistan and foreign countries

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

- 101 **ABDULLAEVA RISOLAT SUNNATOVNA**
Issues of marriage registration with foreign citizens and the foundations of international legislation in this regard

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

- 113 **ABDUSAMADOVA ZARINA SHOBIDDINOVNA**
Types of servitudes in foreign countries and their legal nature
- 125 **TURDIEV BOBIR SOBIROVICH**
Public participation in environmental decision-making: international standards and foreign experience

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

- 141 **RAKHMANOV SHUKHRAT NAIMOVICH**
The role of the diplomatic law of international organizations in the general system of international law: theoretical and methodological approaches

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

- 150 **NOSIROVA MARJONA NEGMAT KIZI**
The concept and descriptions of the participation of non-governmental non-profit organizations in the protection of human rights

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

- 161 **KHUJAMBERDIYEV FARRUKH KOMILOVICH**
Improving public safety ensuring: the experience of turkey and prospects for Uzbekistan

Kelib tushgan / Получено / Received: 09.01.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 19.04.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 28.04.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.2./NIEV2774

UDC: 347.934(045)(575.1)

CHET EL FUQAROLARI BILAN NIKOHNI QAYD ETISH MASALALARI VA BU BORADAGI XALQARO QONUNCHILIK ASOSLARI

Abdullayeva Risolat Sunnatovna,

Qarshi tuman Adliya bo'limi boshlig'i,

O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi

Sudyalari oliy maktabining mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0000-0003-2729-526X

e-mail: risolatabdullayeva77@gmail.com

Annotatsiya. Keyingi yillarda O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi munosabati bilan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ishtirokidagi oilaviy munosabatlarni huquqiy tartibga solish masalalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Nikoh – inson jamiyati asosiy institutlaridan biri bo'lib, turli davlatlarning fuqarolari o'rtasidagi nikohlarni qayd etish muammosi xalqaro huquqning dolzarb masalalaridan biridir. Bular bir qator havola etilayotgan obyektiv xarakterdagi sabablar bilan chambarchas bog'liq. Mazkur maqolada xalqaro huquqiy me'yorlar, milliy qonunchilik tizimidagi farqlar, nikohning huquqiy oqibatlari hamda xorijiy davlatlarning tajribasi yoritiladi. Globalizatsiya jarayonlari natijasida turli millat vakillarining oilaviy munosabatlarga kirishishlari ortib borayotgan hozirgi davrda ushbu masala yanada dolzarb tus olmoqda. Shuning uchun maqolada xalqaro shartnomalar, fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish tartibi hamda turli mamlakatlar qonunchiliklaridagi umumiy va o'ziga xos jihatlar atroflicha ko'rib chiqiladi. Nikohning yuridik ahamiyati, huquqiy kafolatlari va xalqaro normalarga muvofiqligi nuqtayi nazaridan chuqur tahlil qilingan ushbu tadqiqot mavzuga oid ilmiy yondashuvlarni kengaytirishga xizmat qiladi. Bunday holatlarda xorijiy (xalqaro) element ishtirokidagi xilma-xil munosabatlarda qator tafovutlar yuzaga keladi, bular nikohning tuzilishida, nikohning tugatilishida, nikohning haqiqiy emas deb topilishida, er-xotin o'rtasidagi shaxsiy-nomulkiy va mulkiy munosabatlarda, ota-ona va farzandlar o'rtasida yuzaga keladigan mulkiy munosabatlarda va boshqalarda namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksida qonun chiqaruvchi kollizion bog'lanishlarni tanlashda, birinchi navbatda, munosabatlardan ma'lum turining u yoki bu davlat bilan, shu jumladan, xorijiy davlat bilan ko'proq yoki kamroq uzviy aloqasini e'tiborga olgan. Sud qonuniga bog'liqlikdan foydalanish doirasi sezilarli darajada toraytirilgan. Bundan tashqari, nikoh tuzayotgan tomonlarning huquq va majburiyatlari xorijiy qonun hujjatlarida ham o'z aksini topganligi ifodalangan.

Kalit so'zlar: xorijiy element ishtirokidagi munosabatlar, transchegaraviy nizolar, poligamiya, monogamiya, to'qnashuvchi normalar, hududiylik, shaxsiy qonun, "oqsoq nikoh", nikoh tuzilgan joy, konsullik nikohlari

ВОПРОСЫ РЕГИСТРАЦИИ БРАКОВ С ИНОСТРАННЫМИ ГРАЖДАНАМИ И МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ В ЭТОЙ СФЕРЕ

Абдуллаева Рисолат Суннатовна,
самостоятельный соискатель Высшей школы судей
при Высшем судейском совете Республики Узбекистан,
начальник Каршинского районного отдела юстиции

Аннотация. В последние годы в связи с усложнением социальных отношений в Республике Узбекистан вопросы правового регулирования семейных отношений с участием иностранных граждан и лиц без гражданства приобретают особую значимость. Брак – один из основных институтов человеческого общества, и проблема регистрации браков между гражданами разных государств является одной из актуальных тем международного права. Это связано с рядом объективных причин, которые указываются в данной статье. В работе освещаются международно-правовые нормы, различия в национальных правовых системах, правовых последствиях заключения брака, а также приводится опыт зарубежных стран. В условиях глобализации, когда число межнациональных семейных союзов возрастает, указанная проблема приобретает ещё большую актуальность. В связи с этим в статье подробно рассматриваются положения международных договоров, порядок регистрации актов гражданского состояния, а также общие и специфические особенности законодательства различных стран. Исследование включает глубокий анализ юридического значения брака, правовых гарантий и соответствия международным нормам, что способствует расширению научного подхода к данной теме. В подобных случаях возникает ряд различий в отношениях с участием иностранного (международного) элемента, что проявляется в вопросах заключения брака, его расторжения, признания брака недействительным, а также в личных неимущественных и имущественных отношениях между супругами и имущественных отношениях между родителями и детьми. В Семейном кодексе Республики Узбекистан законодатель при выборе коллизионных привязок в первую очередь учитывает, с каким государством, в том числе с иностранным, данные отношения имеют более тесную или менее прочную связь. Применение привязки к суду значительно ограничено. Кроме того, отражено положение об обязанностях и правах сторон брачного союза в контексте норм иностранного законодательства.

Ключевые слова: отношения с участием иностранного элемента, трансграничные споры, полигамия, моногамия, коллизионные нормы, территориальность, личный закон, «хромой брак», место заключения брака, консульские браки

ISSUES OF MARRIAGE REGISTRATION WITH FOREIGN CITIZENS AND THE FOUNDATIONS OF INTERNATIONAL LEGISLATION IN THIS REGARD

Abdullaeva Risolat Sunnatovna,
Head of the Justice Department of Karshi District,
Independent researcher at the Supreme School of Judges under
the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan

Abstract. In recent years, in connection with the complication of social relations in the Republic of Uzbekistan, the issues of legal regulation of family relations with the participation of foreign citizens and stateless persons are acquiring special significance. Marriage is one of the main institutions of human society, and the problem of registering marriages between citizens of different states is one of the pressing issues of international law. These are closely related to a number of reasons of an objective nature. This article covers international legal norms, differences in the national legal system, legal consequences of marriage, and the experience of foreign countries. In the current period, when, as a result of globalization

processes, the involvement of representatives of different nationalities in family relations is increasing, this issue is becoming even more relevant. Therefore, the article thoroughly examines international treaties, the procedure for registering civil status acts, as well as general and specific aspects of the legislation of different countries. This research, which is deeply analyzed from the point of view of the legal significance of marriage, legal guarantees and compliance with international norms, serves to expand scientific approaches to the topic. In such cases, a number of differences arise in various relations involving a foreign (international) element, manifested in the conclusion of marriage, termination of marriage, recognition of marriage as invalid, personal-non-property and property relations between spouses, property relations arising between parents and children, etc. In the Family Code of the Republic of Uzbekistan, the legislator, when choosing conflict relationships, first of all, takes into account the more or less close connection of a certain type of relationship with a particular state, including a foreign state. The scope of dependency on judicial law has been significantly narrowed. Also, the legal obligations of the parties entering into marriage are reflected in foreign legislation.

Keywords: relationships involving a foreign element, cross-border conflicts, polygamy, monogamy, conflicting norms, territoriality, personal law, "limping marriage", place of marriage, consular marriages

Kirish

Xalqaro xususiy huquqda xorijiy davlatlar fuqarolari bo'lgan shaxslar ishtirok etadigan – xorijiy element ishtirokidagi munosabatlarga xorijiy davlat fuqarosi bilan tuzilgan nikoh, ajrim, umumiy fuqarolikka ega bo'lmagan otananing aliment to'lash bilan bog'liq bitimlari, xorijiy davlat fuqarosi bo'lgan er yoki xotindan mulk talab qilish huquqi va boshqalar kiradi.

Huquqiy munosabatlarning vujudga keliishi, o'zgartirilishi yoki tugatilishi bilan bog'liq bo'lgan yuridik fakt chegaradan tashqarida sodir bo'lgan hollarda ham (masalan, O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida O'zbekiston fuqarolari o'rtasida nikohning tuzilishi yoki tugatilishi) chet el elementi bilan murakkablashgan oilaviy munosabatlar mavjud bo'ladi[1]. Bunday chet el elementi bilan murakkablashgan oilaviy munosabatlarda qaysi qonunchilik qo'llanishi lozimligini ko'rsatuvchi kollizion (to'qnashuvchi) normalar xalqaro xususiy huquqning asosini tashkil etadi.

Misol uchun, bir qator mamlakatlarning oila huquqiga urning oiladagi yakkahokimligi xosdir; er va xotinning oilada tenghuquqli emasligi ko'pgina mamlakatlarda hozirgi kungacha saqlanib kelmoqda. Bunday mamlakatlarning fuqarolik kodekslarida nikoh shartnomasi tuzish belgilab qo'yilgan. Bunday shartnoma asosan nikohdan avval tuziladi va

unda xotinning mol-mulkiga urning huquqlari mustahkamlab qo'yiladi. Ko'pgina davlatlar qonunchiliklarida yakkanihokimlik (monogamiya) mustahkamlab qo'yilgan. Ammo Osiyo va Afrikaning ba'zi bir mamlakatlarida ko'pnihokimlik (poligamiya) ham hozirgi kunlargacha tan olinadi va kelin uchun qalin puli to'lash kabi qadimiy an'analar saqlanib qolgan. Bunday qonunlarda ayolning turmushga chiqishi mumkin bo'lgan eng kichik yosh chegarasi ham belgilab qo'yilgan.

"Hududiylik" (har qanday holatlarda ham) xorijiy fuqarolar ishtirokidagi oilaviy munosabatlarga nisbatan sud amalga oshirilayotgan mamlakat qonunlari qo'llanishini anglatgan. O'zbekiston Respublikasida oila, onalik, otalik va bolalikning konstitutsiyaviy muhofazasi inson huquqlari bo'yicha xalqaro hujjatlarga muvofiqdir.

Oila kodeksidan tashqari (VIII bo'lim. Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ishtirokidagi oilaviy munosabatlarni tartibga solish) O'zbekiston Respublikasining ikki tomonlama va ko'p tomonlama xalqaro shartnomalari ham chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ishtirokidagi oilaviy munosabatlarni huquqiy tartibga solish manbalari hisoblanadi. Kolliziyalar ham shu yerda ko'zga tashlanadi.

Masalan, irqi, terisining rangi, tili, milliy kelib chiqishi hamda boshqa qandaydir ho-

latlardan qat'i nazar, kamsitishlarning har qanday shaklidan bolani muhofaza qilishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlar to'g'risidagi, shuningdek, bolaning eng yaxshi manfaatlarini ta'minlash, jumladan, fuqarolarni farzandlikka olish huquqi, bolalarni noqonuniy tarzda chegaradan o'tkazish va qaytarish to'g'risidagi prinsipial qoidalar BMT ning 1989-yil 20-noyabrda qabul qilingan Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasiga kiritilgan[1]. Shuningdek, 1996-yil 19-oktabrdagi Bolalar uchun vasiylik javobgarligi va ularni himoya qilish choralari bo'yicha yurisdiksiya, qo'llanadigan qonun, tan olish, ijro etish va hamkorlik to'g'risidagi Gaaga konvensiyasi muhim ahamiyat kasb etmoqda[2]. Bu konvensiya O'zbekistonda 1990-yil 2-sentabrdan boshlab kuchga kirdi. 1996-yil 31-may holati bo'yicha konvensiyada 187 ta davlat, shu jumladan, O'zbekiston ham ishtirok etib kelmoqda.

Oila huquqining ko'pgina masalalari O'zbekiston Respublikasining dunyoning bir qator mamlakatlari bilan tuzilgan fuqarolik, oila, jamiyat ishlarini hal etish borasida huquqiy yordam ko'rsatish to'g'risidagi ikki tomonlama shartnomalarida ham ko'rib chiqilgan. Hozirgi vaqtda ushbu masalalarni hal etishda faoliyati kollizion oila huquqi normalarini kodifikatsiya qilishga qaratilgan hukumatlararo tashkilotlarning ahamiyati kattadir.

Xalqaro xususiy huquq bo'yicha Gaaga konferensiyasi ko'pgina mamlakatlar uchun ayniqsa muhim o'rin tutadi. Unda ishlab chiqilgan va qabul qilingan barcha konvensiyalarning uchdan bir qismidan ko'prog'i kollizion oila huquqiga taalluqlidir. Ular orasida 1978-yil 14-martda qabul qilingan Nikoh tuzish haqiqiyligini tan olish to'g'risidagi konvensiya[3]ni hamda Er-xotinning mol-mulki rejimlariga nisbatan qo'llanadigan huquqi to'g'risidagi konvensiyani, 1993-yil 29-mayda qabul qilingan Bolalarni himoya qilish va davlatlararo farzandlikka olish sohasidagi hamkorlik to'g'risidagi konvensiyani tilga olib o'tish mumkin [4].

Yuqorida sanab o'tilganlardan ko'rinib turibdiki, oilaviy qonunchiliklarida tafovutlar bo'lgan mamlakatlarning fuqarolari o'zaro nikoh tuzganlarida kollizion masalalarni hal etish ma'lum ahamiyat kasb etadi. Taraqqiy etgan mamlakatlardagi oila huquqining kollizion normalari katta xilma-xillikka ega ekanligi bilan ajralib turadi.

Jean-Marc Thouvenin "Xalqaro xususiy huquq" (Private International Law) sohasida chet el fuqarolari bilan nikohni qayd etish masalalarini ko'rib chiqib, ikki muhim aspektni ta'kidlashni zarur deb hisoblaydi: birinchidan, har bir davlatda o'zining milliy oilaviy qonun va qoidalari bor, ikkinchidan, xalqaro huquq me'yorlari, xususan, Gaaga konvensiyasi kabi shartnomalar orqali nikohlarni tan olish va ro'yxatdan o'tkazish masalalari ham o'z yechimini topadi [5].

Sybe de Vries chet el fuqarolari o'rtasidagi nikohlarni ro'yxatga olishda asosiy muammo sifatida milliy qonunlarning farqliligini ko'rsatadi. Uning fikricha, har bir davlatning oila huquqi tizimi o'ziga xos xususiyatlarga ega va chet el nikohlarini ro'yxatga olishda ayni shu farqlar muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, u shunday fikrni bildiradiki, bunday tizimlarning birlashishi, odatda, xalqaro qonunchilik orqali, masalan, nikohni ro'yxatga olish yoki ajralishni tan olishda o'zgartirishlar kiritish orqali amalga oshiriladi.

De Vries, shuningdek, chet el fuqarolari o'rtasidagi nikohlarni ro'yxatga olish, ajralishni tan olish va oila huquqiga oid boshqa huquqiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan xalqaro shartnomalarni barcha davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilinishining ahamiyatini ta'kidlaydi [6].

Nikohga oid huquqiy layoqat, ya'ni nikoh tuzish huquqi va uni amalga oshirishga to'sqinlik qiluvchi holatlarning yo'qligi aksariyat davlatlarda turmush qurayotgan shaxslarning fuqarosi bo'lgan mamlakat qonunchiligiga muvofiq belgilanadi. Turli davlat fuqarolari o'rtasidagi nikoh bekor qilinganda, ayrim mamlakatlarda urning fuqarosi bo'lgan

davlat qonunlari qo'llanadi. Shuningdek, bir mamlakatda qonuniy asosda rasmiylashtirilgan nikoh boshqa davlat tomonidan avtomatik ravishda tan olinmasligi mumkin. Er va xotinning mulkiy munosabatlari bir qator mamlakatlarda er fuqarosi bo'lgan mamlakat qonunlariga binoan hal etiladi. Vengriya Respublikasi Xalqaro xususiy huquq to'g'risidagi qonunining 31-paragrafi bo'yicha nikoh haqiqiyligining moddiy-huquqiy shart-sharoitlari nikoh tuzuvchilarning "umumiy shaxsiy qonuni" bilan tartibga solinadi [7].

Agar bu shaxslar fuqarolikda turgan davlatlarning qonunlari turlicha bo'lsa, "har ikki tomon qonunlari bo'yicha haqiqiylik sharti mavjud" bo'lgan hollardagina nikoh haqiqiy deb hisoblanadi. Vengriyada nikoh shakliga nisbatan nikoh tuzilgan joy huquqi qo'llanadi. Xitoy Xalq Respublikasida XXR fuqarosi chet ellik bilan nikoh tuzayotganda nikoh tuzilayotgan joy qonuni qo'llanadi, nikoh tugatilayotganda esa ishni ko'rib chiqish uchun qabul qilingan sud joylashgan joy qonuni qo'llanadi (XXR ning 1986-yilda qabul qilingan "Fuqarolik huquqi umumiy qoidalarini"ning 147-moddasi) [8]. Vengriya va Serbiyada nikohni tugatish masalalarini hal etishda, qoida bo'yicha, er va xotinning davlatlardagi fuqarolik qonunlari asos bo'lib xizmat qiladi.

Material va metodlar

Doktrinal huquqiy tadqiqot (sifatli): ushbu tadqiqotning asosiy qismini tashkil qiladi va bunga quyidagilar kiradi [9]:

Qiyosiy huquq tahlili. Chet el fuqarolari bilan nikohni ro'yxatga olish bilan bog'liq qoidalaridagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash uchun bir nechta yurisdiksiyalarning nikoh qonunlari (ham umumiy huquq, ham fuqarolik huquqi tizimlari)ni o'rganish. Bu tegishli qonunlar, qoidalar va ma'muriy ko'rsatmalar-ni tahlil qilishni talab qiladi.

Xalqaro huquq tahlili. Ajralishlar va ajralishlarni tan olish to'g'risidagi Gaaga konvensiyasi (va boshqa tegishli oilaviy huquq hujjatlari) kabi tegishli xalqaro shartnoma va konvensiyalarni tahlil qilish, ularning

xorijiy nikohlarni tan olish va tartiblarni uyg'unlashtirishga ta'sirini baholash.

Sud amaliyoti tahlili. Sudlar chet el fuqarolari bilan nikohni qayd etish bilan bog'liq huquqiy qoidalarini qanday talqin qilganliklari va qo'llaganliklarini aniqlash uchun turli yurisdiksiyalardagi sud amaliyotini ko'rib chiqadi va bu qonunlarning amalda qanday qo'llanishi va noaniqliklarni ochib beradi.

Ilmiy adabiyotlarni ko'rib chiqish. Xalqaro oila huquqi, qiyosiy oila huquqi va chet el fuqarolari bilan nikohni ro'yxatga olish bilan bog'liq huquqiy masalalar bo'yicha mavjud akademik adabiyotlarni to'liq ko'rib chiqish kontekstni va qo'shimcha tadqiqotga muhtoj sohalarini aniqlash uchun muhimdir.

Tadqiqot natijalari

Xalqaro oilaviy huquqiy munosabatlarda "oqsoqlanadigan" norma muammosi mavjud bo'lib, u haqida Qirg'iziston milliy universiteti olimi E.Kurumshiyeva shunday fikr bildiradi: "Bu muammo davlatning o'z milliy qonunchiligidagi nikoh tuzish shakli va tartibi boshqa davlatlarda o'rnatilgan tartib va shartlardan farqlanishi hisobiga ularni tan olmasligi oqibatida kelib chiqadi. Masalan: Isroilda chet davlatda tuzilgan aralash nikoh, faqatgina ular sinagogda nishonlangan bo'lsagina tan olinishi belgilangan. "Oqsoq nikoh" xalqaro hayotda jiddiy izdan chiqaruvchi hodisa sifatida baholanadi hamda salbiy oqibatlar keltirib chiqaradi" [10].

O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksida nikohning haqiqiy emasligi, er va xotinning shaxsiy mulkiy va nomulkiy munosabatlari, ota-onalar va bolalarning huquqlari va majburiyatlari, balog'atga yetgan farzandlar va boshqa oila a'zolarining aliment majburiyatlari singari oila qonunchiligidagi muammolar hal etib berilgan. Bu sohadagi qonuniy tartibga solishning kengaytirilganligi, kollizion normalarning yanada batafsil yoritilganligi va jahon an'analariga mos kelishini aytib o'tish lozim. Xususan, ko'plab xorijiy davlatlarda kollizion oila huquqi normalari yangilanish bilan birga, Avstriya, Vengriya, Lixtenshteyn,

Turkiya, Shveysariya kabi davlatlarda xalqaro xususiylar huquq to'g'risidagi yangi qonunlarga yoxud oila yoki fuqarolik kodekslariga kiritilgan.

Xalqaro hamkorlikning hozirgi shart-sharoitlarida, ya'ni migratsiya, turizm va tadbirkorlikning kengayishi, xalqaro do'stona aloqalar O'zbekiston fuqarolarining chet elliklar bilan tuzayotgan nikohlari soni oshib borayotganligi kuzatilmoqda. Bunday nikohlarning tuzilishi, o'z navbatida, bolalar va ularning ota-onalarining turli mamlakatlar fuqaroligida bo'lishlari soni ko'payib ketishiga sabab bo'lmoqda.

Keyingi paytlarda O'zbekiston Respublikasi fuqarolari bilan chet el fuqarolari o'rtasida yoki chet el fuqarolari bilan chet el fuqarolari o'rtasida, shu jumladan, turli mamlakatlar fuqarolari o'rtasida tuzilgan nikohlar qayd etilmoqda. Qonunchiligimizda O'zbekiston fuqarolarining chet el fuqarolari bilan nikoh tuzishlari taqiqlanmagan. O'zbekiston Respublikasi hududida fuqarolarimiz chet el fuqarolari bilan, chet el fuqarolari esa o'zaro O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi 3-bobida ko'rsatib o'tilgan tartiblar va shartlarga amal qilgan holda O'zbekiston qonunlariga binoan nikoh tuzadilar.

Masalan: O'zbekiston Respublikasi fuqarosi A.R. (25 yoshda) Koreya Respublikasi fuqarosi L.Ch. bilan (31 yoshda) 2013-yilda nikoh rasmiylashtirdilar. Nikohni qayd etish davomida Koreya fuqarosining boshqa qonuniy nikohda turmasligi to'g'risidagi ma'lumotlar vakolatli organlar tomonidan olingan bo'lsa, tibbiy ko'rik masalalari Koreya fuqarosining vaqtinchalik ro'yxatga olingan hududi bo'yicha amalga oshirilgan. Bu yerda nikoh tuzilayotgan hudud prinsipiga asosan O'zbekiston qonunchiligi talablari qo'llangan.

Kodeksning 234-moddasida bu to'g'rida shunday deyiladi: "O'zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar uning hududida oilaviy munosabatlarda O'zbekiston Respublikasi fuqarolari bilan teng huquqlar-

da foydalanadilar va teng majburiyatlarga ega bo'ladilar". Boshqacha aytadigan bo'lsak, ushbu sohada "nikoh tuzilgan joy" prinsipi qo'llanadi.

Ispaniya, Peru va shunga o'xshagan bir qancha mamlakatlarda esa nikoh tuzish uchun nikohlanuvchilar ma'lum bir kishini vakil qilib, unga vakolatnoma berishlari mumkin. Bizning qonunimizda esa, ko'rinib turibdiki, bunday vakillikka yo'l qo'yilmaydi.

Chet ellik shaxslarning O'zbekiston Respublikasida nikoh tuzishlarining tartibi va shartlari ham ular fuqarosi bo'lgan davlatning milliy qonunlari bo'yicha emas, balki O'zbekiston qonunlari bo'yicha belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasining oila kodeksidagi 16-moddada belgilab qo'yilganidek, nikohlanuvchilardan loqal bittasi ro'yxatga olingan boshqa nikohda turgan bo'lsa, nikoh tuzishga yo'l qo'yilmaydi, ya'ni qonunchiligimizga binoan ko'pxotinlilikka (poligamiyaga) yo'l qo'yilmaydi. Aynan shu sababdan ko'p xotinli bo'lishga ruxsat berilgan mamlakat fuqarosi O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida tuzilgan nikohda turgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasida nikoh tuzishga haqli emas.

Yuqoridagilardan kelib chiqadiki, chet ellik shaxs, garchi uning mamlakatida ko'p xotinli bo'lishga qonun bilan yo'l qo'yilsa-da, O'zbekistonda nikohni qayd etishlarini talab qilolmaydi.

Turkiya, Eron singari musulmon mamlakatlarida ko'pxotinlilikka yo'l qo'yilmaydi. O'zbekiston Respublikasi hududida chet elliklar nikoh tuzayotganlarida xuddi mahalliy fuqarolar nikohlarini qayd etishdagi kabi nikoh tuzishga monelik qiladigan holatlarining bor-yoqligi va ayniqsa, nikohlanuvchilarning boshqalar bilan nikohda turish-turmasligi tekshirib ko'riladi. Nikoh tuzishga monelik qiladigan holatlar to'g'risida xabar berish majburiyati nikohlanuvchilar zimmasidadir. Hujjatlarida oilaviy ahvol to'g'risida hech qanday ma'lumot yozilmaydigan chet elliklar tuzayotgan nikohlar qayd etilganda,

bunday ma'lumotlar tegishli davlatlarning O'zbekiston Respublikasidagi elchixonasi yoki vakolatxonasi tomonidan beriladi.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bo'yicha O'zbekiston hududida joylashgan chet el diplomatik va konsullik vakolatxonalarida tuziladigan nikohlar qayd etilishi mumkin. Xorijiy mamlakatlarning O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan elchixonalarida va konsullik vakolatxonalarida chet el fuqarolari o'rtasida tuziladigan nikohlar, agar bu shaxslar nikoh tuzilayotgan vaqtda O'zbekistonda o'z elchixonasini yoki konsullik vakolatxonasini ochgan davlat fuqarolari bo'lsalar, o'zaro kelishuv asosida haqiqiy deb tan olinadi.

Bundan kelib chiqadigan ma'no shuki, O'zbekiston Respublikasi davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari bunday nikohlarni haqiqiy deb tan olishlari uchun quyidagi shartlar mavjud bo'lishi lozim:

- o'zaro kelishuv mavjud bo'lsa, ya'ni O'zbekiston Respublikasining tegishli xorijiy davlatdagi elchixonasi yoki konsullik vakolatxonasi O'zbekiston fuqarolari tuzadigan nikohni qayd etishga yo'l qo'yilsa;

- nikohlanuvchilarning har ikkalasi ham diplomatik yoki konsullik vakolatxonalarini ochgan xorijiy davlat fuqarosi bo'lsa.

Xitoy Xalq Respublikasining Konsullik konvensiyasiga ko'ra[10], "konsulxona joylashgan mamlakat qonunlariga zid kelmagan taqdirdagina konsul o'z fuqarolari tuzadigan nikohni vakolatxonada o'z davlati qonunlariga mos ravishda qayddan o'tkazish huquqiga ega".

Finlyandiya bilan tuzilgan konvensiyada ko'rsatilishicha, konsul o'zi vakil bo'lgan davlat tomonidan vakolatlangan hamda konsulxona joylashgan mamlakat qonunlariga rioya qilinadigan hollardagina nikohlarni qayddan o'tkazadi. Konsullik konvensiyalarida mahalliy shart-sharoitlar taqozo qiladigan bo'lsa, konsullikda qayddan o'tkazilgan nikohlar to'g'risida mahalliy organlarni xabardor etish nazarda tutiladi [11].

Tilga olingan shartlardan ikkinchisi, ya'ni nikoh tuzilayotgan paytda nikohlanuvchilarning har ikkalasi ham elchi yoki konsul jo'natgan davlatning fuqarosi bo'lishi lozimligi konsulxonada "aralash" nikohlar tuzilishi imkoniyatini yo'qqa chiqaradi. Nikohlanuvchilarning har ikkalasi aynan elchi yoki konsul jo'natgan mamlakatning fuqaroligida bo'lishi talab etiladi.

O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida tuzilgan nikohlarni e'tirof etish O'zbekiston Respublikasi fuqarolari respublika hududida ham, uning hududidan tashqarida ham chet elliklar bilan nikoh tuzishlari mumkin. Bu to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi 235-moddasida belgilangan. Unga ko'ra: "O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida, boshqa davlat hududida o'sha davlatning qonunchiligiga rioya qilingan holda O'zbekiston Respublikasi fuqarolari o'rtasida tuzilgan hamda O'zbekiston Respublikasi fuqarolari bilan chet el fuqarolari yoki fuqaroligi bo'lmagan shaxslar o'rtasida tuzilgan nikohlar, agar ushbu Kodeksning 16-moddasida nazarda tutilgan nikoh tuzishga monevik qiladigan holatlar bo'lmasa, O'zbekiston Respublikasida haqiqiy deb e'tirof etiladi".

Davlatimiz xorijiy davlatlar bilan tuzgan bir qator konsullik konvensiyalarida konsullikning nikohlarni hamda fuqarolik holati bilan bog'liq boshqa harakatlarga oid hujjatlarni qayddan o'tkazish huquqi nazarda tutilgan.

Tadqiqot natijalari tahlili

O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida yashayotgan fuqarolarimiz tegishli xorijiy davlatdagi O'zbekiston Respublikasi diplomatik yoki konsullik muassasasida tuzgan nikohlarini qayddan o'tkazaveradilar. Agar elchixona joylashgan davlatda O'zbekiston fuqarosi chet ellik bilan tuzadigan nikoh haqiqiy deb tan olinsa, konsul bunday nikohlarni ham qayddan o'tkazaveradi. Bunday nikohlar tuzilayotgan paytda konsulumiz, albatta, O'zbekiston qonunlarini, shu jumladan, O'zbekistonning kollizion normalarini ham qo'llaydi. Agar nikoh chet elda rasmiy

tuzilgan va tegishli davlat qonunlariga muvofiq ro'yxatga olingan bo'lsa, O'zbekiston ham bu nikohni tan oladi. Buni tasdiqlash uchun, odatda, nikoh to'g'risidagi guvohnoma legalizatsiya yoki apostil qilingan bo'lishi talab etiladi. Ya'ni O'zbekiston Respublikasi fuqarolari yoki xorijiy fuqarolar, agar ularning nikohi chet el davlatining qonunlari asosida tuzilgan bo'lsa, bu O'zbekiston hududida amal qilishi va e'tirof etilishi lozim.

Agar nikoh O'zbekistonda man qilingan holatlarda (masalan, yaqin qarindoshlar o'rtasida, vasiy va qo'riqchi bilan, nikoh yoshi cheklovi buzilgan holatlarda) tuzilgan bo'lsa – bunday nikoh O'zbekistonda e'tirof etilmaydi.

Xorijiy nikohlarning tan olinishi deganda, bir yurisdiksiyada qonuniy ravishda tuzilgan nikohlarning boshqa yurisdiksiyalarda, ma'lum istisnolarni hisobga olgan holda haqiqiy deb tan olinishi tushuniladi.

Xorijiy nikohlarni tan olish yurisdiksiyalarda farq qiladi va nikoh tuzilgan mamlakat qonunlariga muvofiq nikohning qonuniyligi va tomonlarning yashash joyi yoki odatiy yashash joyi kabi omillarga bog'liq bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksining 235-moddasi O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida tuzilgan nikohlarni e'tirof etish deb nomlanadi.

Umuman, nikoh va ajralish oila huquqining asosiy jihatlari bo'lib, ular ko'pincha turli yurisdiksiyadagi tomonlar ishtirok etgan hollarda xalqaro xususiy huquq tamoyillari bilan kesishadi. Quyidagi qiyosiy tahlil xorijiy nikohlarning tan olinishi, ajralish jarayoni, ajralish paytida mulkni taqsimlash, bolalarni vasiylikka olish hamda qo'llab-quvvatlashni transchegaraviy sharoitlarda o'rganadi. Ular bir necha jihatlari bilan bir-biridan farqlanadi. Ularni quyidagi jihatlarga ko'ra ajratish mumkin:

1. Umumiy huquq mamlakatlari
2. Fuqarolik huquqi mamlakatlari
3. Islom huquqi yurisdiksiyalari

Umumiy huquq mamlakatlari odatda ular sodir bo'lgan yurisdiksiya qonunlariga mu-

vofiq tuzilgan xorijiy nikohlarni tan oladilar. Biroq davlat siyosatiga zid bo'lgan nikohlar, masalan, ko'pxotinlilik yoki voyaga yetmaganlar ishtirokidagi nikohlar tan olinmasligi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksiga binoan, "sud, fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlari va boshqa organlar chet el oila huquqi normalarining mazmunini aniqlash maqsadida yordam va tushuntirish olish uchun belgilangan tartibga rioya qilgan holda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligiga va O'zbekiston Respublikasining boshqa vakolatli organlariga murojaat qilishlari yoxud ekspertlarni jalb etishlari mumkin. Manfaaddor shaxslar talab yoki e'tirozlarini tasdiqlash uchun o'zlari asoslanayotgan chet el oila huquqi normalarining mazmunini tasdiqlovchi hujjatlarni taqdim qilishga va chet el oila huquqi normalarining mazmunini aniqlash maqsadida sudga va fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlari va o'zga organlarga boshqa tarzda yordam berishga haqlidir"[13] (OK 238-modda 2, 3-qism).

Fuqarolik huquqi mamlakatlari odatda lex fori celebration tamoyiliga amal qiladi, bu nikoh marosimi bo'lib, o'tgan joyning qonunlariga muvofiq tuzilgan nikohlarni tan oladi. Shu bilan birga, fuqarolik huquqi tizimlari chet ellik nikohning haqiqiylikini aniqlashda tomonlarning yashash joyi yoki fuqaroligini ham hisobga olishi mumkin [14].

Islom huquqi yurisdiksiyalarida tomonlarning roziligi va guvohlarning hozirligi kabi islomiy qonun talablariga javob beradigan nikohlar odatda haqiqiy deb tan olinadi. Biroq islom qonunlari tan olish uchun qo'shimcha shartlar, masalan, muayyan marosim va tartiblarga rioya qilish kabilarni belgilashi mumkin. Islom huquqida nikoh (nikoh ahdi) – bu diniy va fuqarolik ahamiyatiga ega bo'lgan huquqiy shartnoma sanaladi. Islomiy nikoh qonunlari nikohning haqiqiy deb tan olinishi uchun aniq shartlarni belgilaydi, bu shartlar musulmon yurisdiksiyalarida ko'p hollarda huquqiy kuchga ega bo'ladi [15].

Xulosalar

Xulosa qilib aytganda, Xalqaro xususiy huquqda xorijiy element ishtirokidagi oilaviy munosabatlar – bugungi global davrda nihoyatda dolzarb va murakkab yoʻnalishlardan biridir. Oʻzaro turli davlatlar fuqarolari oʻrtasidagi nikoh, ajralish, aliment, farzandlikka olish kabi masalalar milliy qonunlar va xalqaro normalar kesishmasida shakllanadi. Xususan, Oʻzbekiston Respublikasining Oila kodeksi xorijiy fuqarolar va fuqaroligi boʻlmagan shaxslar bilan bogʻliq oilaviy munosabatlarni tartibga solishda aniq yondashuvlarni belgilaydi. Nikoh tuzish jarayonida “nikoh tuzilgan joy” prinsipi asosiy mezon sifatida qoʻllanadi va barcha nikohlanuvchilar, millatidan qatʼi nazar, teng huquq va majburiyatlarga ega boʻladi. Shu bilan birga, eʼtibor berilishi kerak boʻlgan narsa shuki, Oʻzbekiston qonunchiligi poligamiyaga ruxsat bermaydi va xorijiy fuqarolar ushbu talabga mos kelishi shart.

Xalqaro tajribaga koʻra, koʻpgina mamlakatlarda nikoh, mulkiy va ajralish masalalarida huquqiy tafovutlar mavjud. Bu esa kollizion normalarning ahamiyatini oshiradi. Gaaga konvensiyalari kabi xalqaro hujjatlar davlat-

lararo huquqiy moslikni taʼminlashda muhim vosita boʻlib xizmat qiladi. Shuningdek, sud amaliyoti, xalqaro shartnomalar va hukumatlararo kelishuvlar ushbu munosabatlarni aniq va adolatli hal qilishda asosiy rol oʻynaydi. Oʻzbekiston qonunchiligi esa chet elliklar bilan tuzilgan nikohlar va u bilan bogʻliq huquqiy munosabatlarni xalqaro standartlarga mos ravishda tartibga solib, oilaning mustahkamligi va bolalarning manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan. Umuman olganda, xalqaro xususiy huquq sohasida oilaviy munosabatlarning huquqiy tartibi – davlat suvereniteti, inson huquqlari, oilaning ijtimoiy qadri va xalqaro meʼyorlar uygʻunligini taʼminlashga xizmat qiladi.

Xalqaro xususiy huquq qonunlar ziddiyatlarini hal qilish va amaldagi qonunchilikni, yurisdiksiyani aniqlash hamda transchegaraviy oilaviy nizolar boʻyicha xorijiy sud qarorlarini tan olish uchun hal qiluvchi asos boʻlib xizmat qiladi. Madaniy xilma-xillik, huquqiy layoqat muammolari va odil sudlovga kirish muammolarini hal qilish orqali huquqiy tizimlar inson huquqlarini uygʻunlashtirish, adolat va hurmatga erishishga yordam beradi.

REFERENCES

1. UN Convention of 20 november 1989. Convention on the Rights of the Child. Available at: <https://www.un.org/en/childrightsconvention>
2. Hague Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children. Available at: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=70>
3. Hague Convention of 14 march 1978. Convention on the Celebration and Recognition of the Validity of Marriages. Available at: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=80>
4. Hague Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption. Available at: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=69>
5. Thouvenin J.M. Private International Law. *The Influence of Human Rights on International Law*. Published by Springer, 2014. Available at: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-55255-4>
6. De Vries S. The Protection of Fundamental Rights in the EU After Lisbon: An Added Value? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2013. Available at: <https://www.maastrichtjournal.eu/issues/2013>

7. According to Paragraph 31 of the Act on Private International Law of the Republic of Hungary. Available at: https://www.njt.hu/translated/doc/J1997T0013P_20200101_FIN.pdf
8. Article 147 of the General Principles of Civil Law of the People's Republic of China, adopted in 1986. Available at: https://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2007-12/12/content_1383938.htm
9. Hutchinson T., Duncan N. Defining and Describing What We Do: Doctrinal Legal Research. *Deakin Law Review*, 2012, vol. 17(1), pp. 83–119. Available at: <https://www.deakinlawreview.org/vol17-1/hutchinson-duncan-legal-research>
10. Kurumshieva E.I. Kollizionnyye voprosy v semeynom prave [Conflict of laws issues in family law]. Available at: <https://elibrary.kg/articles/kurumshieva-familylaw.pdf>
11. China–Finland Consular Convention. Vienna Convention on Consular Relations of 1963. 14-act. Available at: <https://www.treaties.un.org/vienna1963>
12. Finland Consular Convention. Vienna Convention on Consular Relations of 1963. 24-act. Available at: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/1963/consular-convention>
13. Raxmonqulova N.X. Consequences of Applying Personal Law in the Registration of Marriages Complicated by a Foreign Element. *Lawyer Herald*, p. 25. Available at: <https://lawyerherald.uz/articles/raxmonqulova-marriage-law.pdf>
14. Cheshir D., Nort P. *Mezhdunarodnoye chastnoye pravo* [International private law]. Progress, 1982. Available at: <https://www.progresspublishing.ru/cheshir-nort-1982>
15. Ali Sh.S. *Modern Challenges to Islamic Law*. Cambridge University Publ., 2016. Available at: <https://www.cambridge.org/core/books/modern-challenges-to-islamic-law>

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 2-SON

VOLUME 5 / ISSUE 2 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.2.